

KÖZLEMÉNYEK

POLGÁR BALÁZS

A FRANCIA *MERCURE GALANT* TUDÓSÍTÁSA AZ 1687. ÉVI HARSÁNY-HEGYI CSATÁRÓL*

Bevezetés

Az antik istenségről, Mercuriusról elnevezett, beszédes című francia *Mercure galant*-ot 1672-ben alapította Jean Donneau de Visé (1638–1710). A „magazinként” meghatározható *Mercure* minden hónap első napján jelent meg, hasábjain a szalonok világának kedvelt témaköreivel, így irodalmi kritikákkal, zeneművekkel, költeményekkel, udvari történetek, illetve hadjáratok híreivel. De Visé újsága kezdetben nem volt az uralkodói propaganda kiemelt eszköze, idővel azonban természetesen a lap egyre nagyobb szerepet kapott az udvar politikai reprezentációjában.¹ A *Mercure* fő célkitűzését jól jellemzi a nyomtatvány első számában közreadott kiadói előszó, amely a lap sokszínű tartalmára („*la diversité des matieres*”) és a regények ellenpárjaiként a franciaországi, illetve külföldi érdekességek és hírek közlésére hívta fel a figyelmet.² Az újság az 1677. évtől hozott magyarországi híreket, a magyarországi vonatkozású híryanagát Köpeczi Béla a Thököly-féle mozgalom vonatkozásában vizsgálta 1976-ban megjelent monográfiájában.³ A *Mercure* 1687-ben több számában, fiktív személyhez írt levelek formájában közölte a magyarországi hadszíntéren zajló törökellenes háborúval⁴ kapcsolatos történeteket, a továbbiakban ezen híradások áttekintését adjuk közre.⁵

* A jelen forrásközlés megírása a Pallas Athéné Geopolitikai Alapítvány (*PAGEO*) *Mars Hungaricus in Gallia* elnevezésű projektjének keretein belül valósult meg.

¹ *Klaits* 1976. 67–68. o.; *Köpeczi* 1976. 71. o. Lásd még *Brétéché* 2015.

² *Mercure galant*, 1982. „Le Libraire au lecteur”. 8. o. Lásd még *Köpeczi* 1976. 76–77. o.

³ *Köpeczi* 1976. 77–101. o.

⁴ Az 1687. évi törökellenes magyarországi hadjárat, illetve az augusztus 12-én vívott második mohácsi csatának is nevezett Harsány-hegyi összecsapáshoz lásd: *Lakatos* 1937.; *Sugár* 1983. 180–201. o.; *Veress D.* 1983.; *Kerekes* 2007. 22–28. o. A hadjárat történéseinek írásos forrásbázisához lásd még: *Rycaut* 1700. 237–246 o.; *Wagner* 1731. 5–20. o.; *Budától–Belgrádig* 1987.; *Hóvári* 1989.; *Jászay* 2002.; *Marsigli* 2007. 220–221. o.; *Kerekes* 2007. 117–118. o.; *Polgár* 2015. 190–196. o.

⁵ *Mercure galant*, 1687/a. „Nouvelles de Hongrie”. 327–333. o.; *Mercure galant*, 1687/b. „Détail de tout ce qui s’est fait de considerable en Hongrie depuis l’ouverture de la Campagne”. 300–328. o.; *Mercure galant*, 1687/c. „Nouvelles de Hongrie”. 355–360. o.

A Mercure galant híradása az 1687. évi magyarországi hadjáratról

A *Mercure galant* az 1687. évi törökellenes hadjárat kezdetéről a júliusi (hetedik) számában informált, illetve az újság külön felhívta az olvasó figyelmét a támadás takarmányhiány miatti különös időzítésére.⁶ A lap állásfoglalása szerint az 1686-ban felvontatott szövetséges keresztény seregnél gyengébb erők kezdték meg az újabb hadműveleteket,⁷ a levélíró véleménye szerint a török katonaság kezdetben kerülni akarta a döntő csata vállalását, a keresztények pedig az eszéki híd elfoglalását határozták el.⁸ A *Mercure* júliusi (nyolcadik) száma, a korábban ígérteknek megfelelően folytatta a magyarországi hadszíntérről szóló tudósítását.⁹ A keresztények fő nehézségeit a levélíró a kiöntött mocsarakban, az esők és a vizek által elrontott utakban,¹⁰ a takarmányhiányban¹¹ és a fertőzött vizű lápokban látta.¹² Az újság az események főbb állomásaiként a nem túl jelentékeny erősségnek tartott Valpó¹³ („Vvalpo”),¹⁴ majd a magyarországi hadszíntér kulcsfontosságú erődítménye, Eszék¹⁵ sikertelen ostromáról is informált.¹⁶ Az eszéki hadműveletük kapcsán hangsúlyozta a lap, hogy a keresztények érzékeny veszteségeket szenvedtek el az ellenség muskéta- és ágyútűzétől: az értesülések alapján a levélíró több mint hatszáz főben állapította meg a sereg halottainak számát.¹⁷ A Lotharingiai Károly vezette hadseregével ellentétben Szulejmán nagyvezír erőinek helyzetét pozitívan láttatta a szerző: a törökök száma napról napra növekedett és sem kimerültséggel, sem komolyabb veszteségekkel nem kellett számolniuk.¹⁸ Ezt követően arról olvashatunk, hogy a török katonaság az elvonuló ostromlók üldözésébe kezdett,¹⁹ illetve az ostromműveletekkel felhagyó Lotharingiai Károly a serege számára már ked-

⁶ „Enfin les Chrestiens & les Turcs ont ouvert la Campagne, qui s’ouvre ordinairement plus tard en ces quartiers-là qu’en ceux cy, à cause du fourrage qui y manque.” *Mercure galant*, 1687/a. 327–328. o.

⁷ „L’Armée Chrestienne est moins forte qu’elle n’étoit les années precedentes, n’ayant point de Troupes de Suede, de Saxe, ny de Brandebourg ...” *Mercure galant*, 1687/a. 332. o.

⁸ „Au contraire les Turcs qu’ en manquent, sont épouvantez, & fuient le Combat, & c’est ce qui a donné lieu aux avantages qu’on a remportez à l’entrée du Pont d’Esseck.” *Mercure galant*, 1687/a. 332–333. o. Vö. *Polgár* 2015. 190. o.

⁹ „Ma Lettre du mois passé finit par les nouvelles de Hongrie, & je vous marquois que toutes les Lettres qui étoient venuës de Vienne par le dernier Ordinaire de ce mois-là, disoient qu’Essek estoit formellement assiégré.” *Mercure galant*, 1687/b. 300. o.

¹⁰ „Il avoit fallu faire dix huit Ponts sur des Marais qui estoient presque inondez, accommoder des chemins entierement rompus par les eaux, & par les pluyes ...” *Mercure galant*, 1687/b. 301. o.

¹¹ „La Cavalerie avoit manqué de fourrages, n’ayant eu pour la nourriture des chevaux, que les herbages de ces Marais inondez.” *Mercure galant*, 1687/b. 302. o.

¹² „Toutes les Troupes furent incommodées, parce qu’elles furent reduites à boire des eaux croupissantes, & cela causa quantité de maladies dont plusieurs moururent.” *Mercure galant*, 1687/b. 303. o.

¹³ Valpovo, Horvátország.

¹⁴ „La resistance de cette Place [ti. Valpó] qui n’est pas forte, rebuta les Troupes ...” *Mercure galant*, 1687/b. 304. o.

¹⁵ Osijek, Horvátország.

¹⁶ *Mercure galant*, 1687/b. 304–312. o.

¹⁷ „... pendant vingt-quatre heures le feu continuel du Canon & de la Mousqueterie des Ennemis, & mesme de la Forteresse d’Essek, qui tua plus de six cens hommes.” *Mercure galant*, 1687/b. 310. o.

¹⁸ „La situation des affaires des Turcs estoit avantageuse; leurs Troupes grossissoient tous les jours; elles n’étoient point fatiguées; elles n’avoient fait aucune perte ...” *Mercure galant*, 1687/b. 314–315. o.

¹⁹ „... les Turcs passerent la Drave sous le commandement du Grand Visir, & de sept Bachas, qui devoient attaquer les Imperiaux par sept endroits differens ...” *Mercure galant*, 1687/b. 319. o.

vező körülmények között akart döntő csatát vállalni az ellenséggel.²⁰ A továbbiakban az 1687. évi magyarországi hadjárat kimenetelét eldöntő, augusztus 12-én, a Harsány-hegy térségében vívott összecsapás²¹ újsághírének fordítását adjuk közre. „Azt a csapatot támadták meg [a törökök] először, amelyet a bajor választófejedelem úr vezetett. A fejedelem nagy bátorságot mutatott, megsebesült a kezén, és néhány vágás a ruháját is érte. [Lotharingiai] Károly herceg Commercy hercege és négy ezred általa segítette meg [őt], [Commercy hercege] megtámadta az ellenséget, és zavart okozott annak soraiban. A [főseregről] levált csapatok, amelyeket azért küldtek távolabb, hogy gyengébbeknek tűnjenek, visszaérkeztek, ahogyan az előre el volt tervezve, és oldalba támadták a törököket oly módon, hogy azokon – látván, hogy minden irányból szorítják őket, és felismervén, hogy rosszul tették meg intézkedéseiket, és beleestek a csapdába, amelyet számukra állítottak – oly mértékű rémület lett úrrá, hogy nem csupán a csatateret hagyták el és a teljes tüzéségüket hagyták oda – utóbbiról azt mondják, hogy több mint száz ágyúból állt –, de távolabbra menekültükben elveszítették minden poggyászukat. A hadi pénztár; amely, ahogy állítják 6 millió tallért számlált, a bajor választó kezébe került, aki – mint mondják – szétszította azt a katonái között. Többen a vízbe vetették magukat, és egy részük meg is fulladt. Nem tudnám megmondani Önnek a számukat, ahogyan azokét sem, akiket megöltek. Feltételezhető, hogy sokan lehettek egy ilyen általános megfutamodás közepette. Talán többen voltak, mint ahogy mondják, talán kevesebben; ám lehetetlen, hogy abban, amit akkor írtak [vagyis a jelentésben], amikor még üldözték az ellenséget, illetve a harc hevében, pontosan tudták volna a halottak számát, hogy arról tudósítsanak, hiszen több mint egy hónapra lenne szükség ahhoz, hogy körülbelül tudhassák, és soha nem is lehet pontosan tudni. Azt mégis elmondom Önnek, hogy a jelentések arról szólnak, hogy nyolc- vagy tízezer törököt öltek meg, s ugyanennyien fulladtak meg, és ötszáz vagy ezer császári esett el. Ha a csata tizenkét órán át tartott – mint ahogy arról tudósítanak –, akkor a törököknek ezen időtartam alatt végig védekezniük kellett volna, és azok ítéletére bízom, akik jóhiszeműen és valószínűt állítva szeretnének beszélni, hogy a győzelem ily kevésbe kerülhetett-e a császáriaknak. Commercy hercegura egy lándzsaféleségtől sebesült meg a mellkasán, de azt mondják, hogy a sérülése nem volt súlyos. Gróf Ligneville, az ő [ti. Commercy] ezredének az ezredese elesett, és Zinzendorf grófnak, az egykori pénzügyminiszter fiának a lábát egy ágyúgolyó csapta el. A Savoyai- és a Commercy-ezredek 6 ezer válogatott janicsártól szenvedtek vereséget. A menekülők üldözése még akkor is zajlott, amikor ez a hír elindult a csatateréről. Lotharingiai Károly herceg útnak indított egy nagy horvát

²⁰ „Le Prince Charles, après avoir jetté des Troupes & des munitions dans Ziclos, dans Cinq Eglises, & dans les autres Places les plus exposées, fit les mouvemens & les détachemens qu'il crut nécessaires pour attirer les Turcs à un Combat general.” *Mercure galant*, 1687/b. 320–321. o. Vö. *Marsigli* 2007. 220. o.

²¹ Az összecsapás helyszíne a Harsány-hegy, Nagyharsány, Villány, Baranjsko Petrovo Selo (Petárda, Horvátország) és Luc (Lőcs, Horvátország) települések által határolt területre lokalizálható. A csatához köthető szórvány régészeti emléket (kézi tűzfegyver-lövedékek, bronz és vas golyóöntő formák, ágyúgolyók, szűrő- és süjtőfegyverek maradványai) a Nagyharsány és Villány közötti autóúttól délre ismert hosszú ideig csak a kutatás. 2016 januárjában Magyarboly és Beremend közötti autóúttól délre, a Karasicától és a Szívó-ároktól nyugatra egy 4,5 hektáros lelőhelyen fémkereső műszeres terepbejárás során a csata számos in situ tárgyi emléke (kézi tűzfegyverlővedékek és ágyúgolyók) látott napvilágot. *Polgár* 2016. 394., 396–399. o.

[lovás] csapatot, hogy lerontsa a törökök által a Dráván vert hidakat. Savoyai Jenő hercegúr vitte meg ezt a hírt a császárnak, s ez, hogy úgy mondjam, csupán az első hír volt a győzelemről.”²²

Kritikai megjegyzések

A *Mercure galant* levélírója a közölt információk forrásául Bécsből származó levelet („Les Lettres de Vienne”) jelölt meg.²³ A megszerzett hírek többségében helytállónak mondhatóak:

- a csata valóban a (Mohács–Siklós-útvonalon haladó) szövetséges keresztény sereg balszárnyán vonuló Miksa Emánuel katonasága elleni török támadással vette kezdetét;
- az összecsapás során Commercy hercegének ezrede más forrásokkal egybehangozón súlyos veszteségeket szenvedett el;
- a küzdelem mérlege (a teljes török tábor és lövegpark a győzteseké lett, a nagyvezír 8–10 ezer, Lotharingiai Károly 500–1000 katonát veszített) jól megfeleltethető a rendelkezésre álló gazdag forrásbázis információival;
- a győzelem hírét adatolhatóan Savoyai Jenő vitte meg a I. Lipót német-római császárnak.²⁴

A hadtörténeti források alapján a levélíró nyilvánvaló tévedése viszont, hogy Lotharingiai Károly cselből, szándékosan húzta volna szét hadrendjét a csata elején. A rendelkezésre álló források szerint, a Mohács–Siklós útvonalon haladó keresztény had Lotharingiai Károly vezette jobbszárnya a kedvezőtlen terepviszonyok miatt nem tudta kezdetben minden erejével megsegíteni a szorongatott helyzetben levő bajor választót.²⁵ Az 1687. évi magyarországi törökellenes hadjárat mérlegét a *Mercure* az októberben kiadott (tizedik) számában vonta meg: az újság a hadjárat fő eredményének Eszék és Valpó erősségének keresztény kézre kerülését tartotta.²⁶ A lap az 1687. évi magyarországi hadjárat eseményeit a hadinaplókhoz és a diplomáciai jelentésekhez képest kevésbé részletezően, a történéseket térben és időben felületesen elhelyezve adta csak közre (sem a csata pontos helyét, sem annak pontos napját nem írta meg),²⁷ továbbá a török vereség okait sem vizsgálta részletezően. A híradás fő célja a szalonok előkelő és művelt közönségének informálása, így a főbb események leírása, a nevezetesebb személyek sebesüléseinek, illetve halálának a megírása volt. A szövetséges keresztény seregben szolgáló híresebb személyek közül Commercy (Comercy) hercegének²⁸ sebesüléséről, illetve Ligniville (Ligneville) gróf²⁹ és

²² *Mercure galant*, 1687/b. 322–327. o. A francia nyelvű forrásrészletet a függelékben közöljük. A csata-leírás magyar nyelvű forrásfordítását Csáki Judit, az MTA BTK Történettudományi Intézetének munkatársa ellenőrizte.

²³ *Mercure galant*, 1687/b. 305, 308. o. Vö. *Mercure galant*, 1687/b. 327–328. o.

²⁴ A *Mercure galant* híradásának a kontrollforrásokkal való összehasonlításához lásd az 1. sz. táblázatot.

²⁵ *Mercure galant*, 1687/b. 322–323. o. Vö. *Polgár* 2015. 192–193. o.

²⁶ „L’abandonnement d’Essec & la prise de Vvalpo sont les effets de cette division.” *Mercure galant*, 1687/c. 358. o.

²⁷ A *Mercure* későbbi számában az összecsapást következetesen „harsányi csata” („la Bataille d’Harsa”) elnevezéssel illette már. *Mercure galant*, 1687/c. 356., 359. o.

²⁸ Charles-François de Lorraine, Commercy hercege (1661–1702), császári ezredes, majd vezérőrnagy. *Wanostrocht* 1829. „Le prince de Commercy”. 161–162. o.; *Budától–Belgrádig* 1987. 454. o.

²⁹ Charles de Ligneville, Bassompierre ura (?–1687), császári ezredes. *Motta* 2012. 664. o. Vö. *Budától–Belgrádig* 1987. 456. o.

Zinzendorf (Zinzindorf) gróf³⁰ elestéről olvashatunk csak,³¹ a csatában részt vevő előkelő franciák közé sorolható Claude Louis Hector de Villars márkiról (XIV. Lajos későbbi marsalljáról)³² és Jean Louis Rabutin de Bussyról (Erdély későbbi császári főparancsnokáról)³³ hallgat a híradás. A francia közvélemény a magyarországi harcokban részt vevő önkéntesek, a francia diplomácia a külpolitikai törekvések miatt tanúsított kiemelt érdeklődést a magyarországi hadszíntér iránt.³⁴ Ez a figyelem természetesen nem volt új keletű, hiszen az 1663/1664. évi magyarországi hadjárat történéseivel is kiemelten foglalkozott már a franciaországi politikai és irodalmi sajtó.³⁵ A *Mercure* bemutatott csataleírása jól illeszkedik a Harsány-hegyi összecsapás kiemelten gazdag forrásbázisához, illetve ki is egészíti azt.

FÜGGELÉK

1. „Détail de tout ce qui s'est fait de considerable en Hongrie depuis l'ouverture de la Campagne”³⁶

„Le Corps que commandoit Monsieur l'Electeur de Baviere fut le premier attaqué. Ce Prince fit paroistre beaucoup de valeur, il fut blessé à la main, & receut quelques coups dans ses habits. Le Prince Charles le fit soutenir par le Prince de Commercy avec quatre Regimens. Il poussa les Ennemis, & les mit en desordre. Les détachemens qu'on avoit faits pour parostre plus foibles; revinrent, comme il avoit esté concerté, & prirent les Turcs en flanc, de sorte que se voyant poussez de tous côtez, & reconnoissant qu'ils avoit mal pris leurs mesures, & qu'ils estoient tombez dans les pieges qu'on leur avoit tendus, ils prièrent une telle épouvante, que non seulement ils cederent le champ de Bataille, & laisserent tout leur Canon, que l'on dit monter à cent pieces, mais que fuyant beaucoup au de là, ils abandonnerent tout leur Bagage, leur Caisse militaire, remplie, à ce qu'on assure, de 6000000. écus, ayant esté prise par M^r l'Electeur de Baviere, qui a, dit-on, distribué cet argét à ses Troupes. Plusieurs se jetterent dans l'eau, dont il y eut une partie de noyez. Je ne vous en diray point le nombre, non plus que de ceux qui ont esté tuez. Il est à présumer qu'il y en a eu beaucoup dans une déroute si generale. Peut-estrey en a-t-il plus que l'on ne dit, peut-estre moins; mais il est impossible que dans ce qu'on écrit pendant qu'on poursuit encore les Ennemis, & dans la chaleur du combat, on ait sceu le nombre des Morts pour le mander, puis qu'il faut plus d'un mois pour le sçavoir à peu prés, & qu'on ne le sçait jamais bien juste. Je vous diray pourtant que les Relations portent qu'il y en a

³⁰ Christian Ludwig Zinzendorf gróf (1669–1687), Georg Ludwig Zinzendorf titkos tanácsos és Hofkammer elnök fia. *Wurzbach* 1877. 16. o.; *Arnegger* 2000. 121–144. o.

³¹ *Mercure galant*, 1687/b. 326. o.

³² *Polgár* 2015. 184., 186. o.

³³ *Heckenast* 2005. 350. o.

³⁴ Villars márkí 1687. évi müncheni követjárásának és a bajor választófejedelemnek a magyarországi hadszíntérré történő elkísérésének a fő célja Miksa Emánuelnek a Bécs vezette koalícióról történő leválasztása és a francia udvarnak a magyarországi fejleményekről való informálása volt. *Hüttl* 1976. 161–166. o.; *Polgár* 2015. 196–199. o. A XIV. Lajos korabeli francia–török diplomáciai kapcsolatokhoz lásd *Kerekes* 2010. 51–55. o.

³⁵ *Köpeczi* 1985. 11–32. o.

³⁶ *Mercure galant*, 1687/b. 322–327. o.

huit ou dix mille, & autant de noyez, & cinq cens ou mille Imperiaux tuez. Si le combat a duré douze heures, comme on le mande, il faut que les Turcs se soient défendus pendant tout ce temps-là, & je laisse à juger à ceux qui voudront parler de bonne foy, & avec vray-semblance, si la Victoire a pu couter si peu aux Imperiaux. M^r le Prince de Comercy a esté blessé à la poitrine d'une espece de lance, mais on dit que le coup n'est pas dangereux. M^r le Comte de Ligneville, major de son Regiment, a esté tué, & le Comte de Zinzendorf, Fils du feu President des Finances a eu la jambe emportée d'un coup de Canon. Les Regimens de Savoye & de Commercys ont esté défaits, par six mille Janissaires d'élite. On estoit encore à la poursuite des Fuyards quand cette nouvelle est partie du Champs de Bataille, & le Prince Charles de Lorraine avoit détaché un grand Corps de Croates pour rompre les Ponts que les Turcs avoient faits sur la Drave. M^r le Prince Eugene de Savoye a apporté cette nouvelle à l'Empereur, qui n'est pour ainsi dire, que le premier avis de la Victoire.”

2. A *Mercure galant* híradása a kontrollforrásokban

FORRÁS	HÍRADÁS			
	<i>A csata első fázisa (a bajor balszárny elleni török támadás)</i>	<i>A keresztény sereg zsákmánya (a zsákmányolt lövegek száma)</i>	<i>Veszteségek</i>	<i>Megsebesült vagy elesett nevesebb személyek</i>
Lotharingiai Károly herceg hadinaplója, 1687 (Budától–Belgrádig 1987. 120–123. o.)	+	+(82 löveg)	+(török részről: több mint 10 ezer, keresztény oldalról: kevesebb, mint 600 fő)	+(Ligneville gróf, Commercys hercege, Zinzendorf gróf, Wolkenstein gróf)
Miksa Emánuel választófejedelem naplója (Budától–Belgrádig 1987. 165–169. o.)	+	+(60 löveg)	+(török részről: több mint 6 ezer, keresztény oldalról: kevesebb, mint ezer fő)	+(Ligneville gróf, Commercys hercege)
Miksa Emánuel választófejedelem levele I. Lipót császárhoz, Baja, 1687. augusztus 23. (Budától–Belgrádig 1987. 387–390. o.)	+	+(78 löveg)	+(török részről: legalább 11-12 ezer, keresztény oldalról: kevesebb, mint ezer fő)	+(Ligneville gróf)

FORRÁS	HÍRADÁS			
	<i>A csata első fázisa (a bajor balszárny elleni török támadás)</i>	<i>A keresztény sereg zsákmánya (a zsákmányolt lövegek száma)</i>	<i>Veszteségek</i>	<i>Megsebesült vagy elesett nevesebb személyek</i>
Páter Gaetano Bonomo naplója, 1687 (Budától–Belgrádig 1987. 234–237.)	+	+	+ (török részről: 25 ezer, keresztény oldalról: 500 fő)	+ (Commercy hercege)
(Baden-Durlachi) Károly Gusztáv vezérőrnagy levele IX. Károly svéd királyhoz, 1687. augusztus 18. (Budától–Belgrádig 1987. 327–329. o.)	+	+ (78 löveg)	+ (török részről: 20 ezer, keresztény oldalról: 600 fő)	
Feljegyzés Savoyai Jenő I. Lipót német-római császár előtt tett szóbeli jelentéséről, 1687 (Budától–Belgrádig 1987. 333. o.)	+	+ (90 löveg)	+ (török részről: 7-8 ezer fő)	+ (Commercy hercege, Zinzendorf gróf)
Claude Louis Hector de Villars ezredes levele Croissy márkhoz, Baranyavár, 1687. augusztus 15. (Budától–Belgrádig 1987. 357–360.)	+	+	+ (török részről: 6-7 ezer fő)	+ (Ligneville gróf, Commercy hercege, Zinzendorf gróf)
Giovanni Francesco Gemelli Careri nápolyi önkéntes beszámolója, Harsány, 1687. augusztus 16. (Jászay 2002. 415–418. o.)	+	+ (80 löveg)	+ (török részről: több mint 10 ezer, keresztény oldalról: körülbelül ezer fő)	+ (Commercy hercege, Zinzendorf gróf)
Pierre de Girardin francia követ memoárja, 1687 (Kerekes 2007. 117–118. o.)	+			

FORRÁS	HÍRADÁS			
	<i>A csata első fázisa (a bajor balszárny elleni török támadás)</i>	<i>A keresztény sereg zsákmánya (a zsákmányolt lövegek száma)</i>	<i>Veszteségek</i>	<i>Megsebesült vagy elesett nevesebb személyek</i>
Franz Wagner jezsuita szerzetes történeti műve, 1731 (Wagner 1731. 15–20. o.)	+	+ (80 löveg)	+ (török részről: 20 ezer, keresztény oldalról: nem több, mint 600 fő)	+ (Ligneville gróf, Zinzendorf gróf, Wolkenstein gróf)
Luigi Ferdinando Marsigli hadmérnök leírása, 1732 (Marsigli 2007. 191., 220–221. o.)	+	+		

BIBLIOGRÁFIA

- Arnegger 2000. *Katharina Arnegger: Das Geschlecht der Sinzendorf.* (Ph. D. Dissertation), 2000.
- Budától–Belgrádig 1987. Budától–Belgrádig. Válogatott dokumentumrészletek az 1686–1688. évi törökellenes hadjáratok történetéhez. Szerk. *Szita László.* Pécs, 1987.
- Brétéché 2015. *Brétéché, Marion: Les compagnons de Mercure. Journalisme et politique dans l’Europe de Louis XIV.* Ceyzérieu, 2015.
- Heckenast 2005. *Heckenast Gusztáv: Ki kicsoda a Rákóczi szabadságharcban? Életrajzi adattár. S. a. r. és az előszót írta Mészáros Kálmán.* Budapest, 2005.
- Hóvári 1989. *Hóvári János: A nagyharsányi csata török szemmel.* In: Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből. 1686–1688. Szerk. *Szita László.* Pécs, 1989. 65–73. o.
- Hüttl 1976. *Ludwig Hüttl: Max Emanuel. Der Blaue Kurfürst 1679–1726. Eine politische Biographie.* München, 1976.
- Jászay 2002. *Jászay Magda: Olasz hadinapló az 1687. évi török elleni hadjáratról. Hadtörténelmi Közlemények, 115. (2002) 2. sz. 399–419. o.*
- Kerekes 2007. *Kerekes Dóra: Pierre de Girardin francia követ feljegyzései az Oszmán Birodalomról. (Documenta Hungarorum in Gallia III.) Paris–Budapest–Szeged, 2007.*

- Kerekes* 2010. *Kerekes Dóra*: Diplomataék és kémek Konstantinápolyban. Budapest, 2010.
- Klats* 1976. *Joseph Klats*: Printed Propaganda under Louis XIV. Absolute Monarchy and Public Opinion. Princeton, 1976.
- Köpeczi* 1976. *Köpeczi Béla*: „Magyarország a kereszténység ellensége”. A Thököly-felkelés az európai közvéleményben. Budapest, 1976.
- Köpeczi* 1985. *Köpeczi Béla*: Magyarok és franciák. XIV. Lajostól a francia forradalomig. Budapest, 1985.
- Lakatos* 1937. *Lakatos Géza*: A második mohácsi csata. *Magyar Katonai Szemle*, 1937. 8. sz. 199–209. o
- Marsigli* 2007. *Luigi Ferdinando Marsigli*: Az Oszmán Birodalom katonai állapotáról, felemelkedéséről és hanyatlásáról. Ford. *F. Molnár Mónika*, szerk. és s. a. r. *Csákváry Ferenc* és *Domokos György*. Budapest, 2007.
- Mercure galant*, 1687/a. *Mercure galant*, 1687. Juillet. [1687/07.] Nouvelles de Hongrie. Bibliothèque nationale de France.
- Mercure galant*, 1687/b. *Mercure galant*, 1687. Aoust[sic!]. [1687/08.] Détail de tout ce qui s'est fait de considerable en Hongrie depuis l' ouverture de la Campagne. Bibliothèque nationale de France.
- Mercure galant*, 1687/c. *Mercure galant*, 1687. Octobre. [1687/10.] Nouvelles de Hongrie. Bibliothèque nationale de France.
- Mercure galant*, 1982. *Mercure galant*, I. (1672–1674.) Genève–Paris, 1982. [Reprint kiadás.]
- Motta* 2012. *Anne Motta*: Noblesse et pouvoir princier dans la Lorraine ducale (vers 1620–1737). Thèse de Doctorat, 2012.
- Polgár* 2015. *Polgár Balázs*: Claude Louis Hector de Villars márki és az 1687. évi magyarországi törökellenes hadjárat. *Hadtörténelmi Közlemények*, 128. (2015) 1. sz. 184–201. o.
- Polgár* 2016. *Polgár Balázs*: Újabb terepkutatás az 1687. évi Harsány-hegyi csata helyszínén. *Hadtörténelmi Közlemények*, 129. (2016) 2. sz. 393–414. o
- Rycaut* 1700. *Sir Paul Rycaut*: The History of the Turks. Beginning With the Year 1679. [...] until the End of the Year 1698, and 1699. London, 1700.
- Sugár* 1983. *Sugár István*: Lehanyatlik a török félhold. Budapest, 1983.
- Veress D.* 1987. *Veress D. Csaba*: Hol volt az úgynevezett „második mohácsi csata” 1687. augusztus 12-én? *Hadtörténelmi Közlemények*, 34. (1987) 4. sz. 691–715. o.
- Wagner* 1731. *Franz Wagner*: Historia Leopoldi Magni Caesaris Augusti. Pars II. Augsburg, 1731.

Wanostrocht 1829.

Nicolas Wanostrocht: Recueil choisi de traits historiques et de contes moraux. New York, 1829.

Wurzbach 1877.

Constantin von Wurzbach: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich. Bd. 35. Wien, 1877.

*A Harsány-hegyi csata 2014-ben felállított emlékműve
a nagyharsányi szoborparknál*

Balázs Polgár

THE REPORT OF THE FRENCH *MERCURE GALANT* ON THE 1687 BATTLE
AT HARSÁNY MOUNTAIN

Abstract

The French *Mercure galant* reported on the events of the anti-Ottoman theatre of war in Hungary in its July, August and October 1687 issues, using the form of letters written to a fictional person. The French interest in the events was not new at all: the political and literary press had devoted special attention to the anti-Ottoman campaign of 1663/1664. The pieces of information the *Mercure's* writer had on the course of the events and on the losses were correct in most of the cases. The paper presented the events of the 1687 campaign in Hungary in a less detailed form, as compared to the war diaries and diplomatic reports. The events were only superficially defined in time and space, neither the exact location nor the exact date of the battle was published, and the author did not look into the causes of the Turkish defeat in details. (*Mercure* consistently called the clash “*la Bataille d'Harsa*” in its October 1687 issue.) The main aim of the report was to inform the distinguished and educated society of the parlours, by giving a description of the main events, of the injuries and death of the most important people. From among the renowned persons fighting in the allied Christian army, we can read only about the injury of the Prince of Commercy (Comercy), and about the death of Colonel Ligniville (Ligneville) and Count Zinzendorf (Zinzindorf). To sum up, it can be stated that the description *Mercure* gave of the fight fits perfectly into, and even improves, the especially rich base of sources which speak about the battle, often called as the Second Battle of Mohács and fought on 12 August 1687.

Balázs Polgár

DER BERICHT DES FRANZÖSISCHEN *MERCURE GALANT* ÜBER DIE SCHLACHT
AUF DEM HARSÁNY-HEGY IM JAHRE 1687

Resümee

Die Zeitschrift *Mercure Galant* aus Frankreich berichtete in ihren Ausgaben vom Juli, August und Oktober 1687 in Form von Briefen an fiktive Personen über die Ereignisse in Ungarn auf dem Kriegsschauplatz gegen die Türken. Das Interesse aus Frankreich war selbstverständlich nicht neu, da sich die politische und literarische Presse bereits mit dem Feldzug gegen die Türken im Jahre 1663/1664 ausführlich beschäftigt hatte. Die Informationen des *Mercure*-Autors über den Ablauf der Ereignisse bzw. die Verluste können mehrheitlich als zutreffend bezeichnet werden. Das Blatt gab die Ereignisse des Feldzuges des Jahres 1687 in Ungarn im Vergleich zu den Kriegstagebüchern und diplomatischen Berichten weniger ausführlich kund und platzierte die Geschehnisse in Raum und Zeit nur oberflächlich (es veröffentlichte weder den genauen Ort noch den genauen Tag der Schlacht). Zudem untersuchte es auch die Gründe für die Niederlage der Türken nicht im Detail. (Der *Mercure* erwähnte das Gefecht in seiner Ausgabe vom Oktober 1687 kon-

sequent unter dem Namen „*la Bataille d’Harsa*“, die Schlacht von Harsány.) Oberstes Ziel des Berichts war die Informierung des vornehmen und gebildeten Publikums der Salons, somit die Beschreibung der wichtigsten Ereignisse, die Erwähnung der Verwundungen bzw. des Todes der namhafteren Personen. Von den namhafteren Personen, die in der alliierten christlichen Armee dienten, können wir lediglich über die Verwundung des Herzogs von Commercy (Comercy) bzw. den Tod von Oberst Ligniville (Ligneville) und Graf Zinzendorf (Zinzindorf) lesen. Zusammenfassend lässt sich feststellen, dass sich die im *Mercure* vorgestellte Beschreibung der Schlacht gut an die besonders reiche Quellenbasis des Gefechts auf dem Harsány-hegy vom 12. August 1687, das auch als zweite Schlacht bei Mohács bezeichnet wird, fügt bzw. diese weiter bereichert.

Balázs Polgár

LE COMPTE RENDU DE LA REVUE FRANÇAISE *MERCURE GALANT*
SUR LA BATAILLE DU MONT HARSÁNY DE 1687

Résumé

Le *Mercure galant* a publié, dans ses numéros de juillet, août et octobre 1687, des courriers adressés à des personnes fictives qui relaient les événements des théâtres d’opérations contre les Turcs en Hongrie. L’intérêt de la France n’était pas nouveau : la presse politique et littéraire française a déjà accordé une attention particulière à la campagne de 1663/1664 menée contre les Turcs. La plupart des informations de l’auteur du *Mercure* sur l’évolution des événements et les pertes sont correctes. Par rapport aux journaux de guerre et aux rapports diplomatiques, la revue a donné moins de détails sur les événements de la campagne de Hongrie de 1687. En effet, elle ne les a pas situés de manière précise dans le temps et dans l’espace (elle n’a indiqué ni le lieu, ni le jour exact de la bataille) et elle n’a pas examiné en détail les causes de la perte des Turcs non plus. (Dans le numéro d’octobre 1687, le *Mercure* parle systématiquement de « *la Bataille d’Harsa* ».) Le compte rendu était essentiellement destiné à informer le public illustre et cultivé des salons sur les événements principaux, les blessures ou le décès de personnes de renom. Quant aux personnes les plus connues servant dans l’armée chrétienne alliée, seuls les blessures du prince de Commercy (Comercy) et le décès du colonel Ligniville (Ligneville) et du comte Zinzendorf (Zinzindorf) ont été rapportés. En conclusion, on peut dire que la description de la bataille par le *Mercure* s’intègre bien dans les sources particulièrement riches de l’affrontement du Mont Harsány du 12 août 1687, nommée également deuxième bataille de Mohács, voire même elle les enrichit.

Балаж Полгар

КОРРЕСПОНДЕНЦИЯ ФРАНЦУЗСКОГО МЕРКУР ГАЛАНТ
О БИТВЕ У ХАРШАНЬ ГОРЫ В 1687-ОМ ГОДУ

Резюме

Французский журнал Галантный Меркурий, *Mercure Galant* в июльском, августском и октябрьском номерах 1687-ого года в форме писем, написанных фиктивным лицу сообщал о событиях происходящих на военном театре венгерских противотурецких действий. Естественно французский интерес не был новым, так как французская политическая и литературная пресса уже уделяла подчеркнутое внимание военному походу против турков в 1663/1664-ом годах. Сообщения автора Меркура о ходе событий и потерях в большинстве случаев можно назвать достоверными. Журнал сообщает о событиях венгерского военного похода 1687-ого года менее детально по сравнению с военными дневниками и дипломатическими отчетами, поверхностно освещает события как в пространстве и времени (не указано точное место боя и точное время битвы), а также не анализирует причины турецкого поражения. (В октябрьском номере 1687-ого года Меркурий последовательно называет сражение харшаньской битвой, называя её «*la Bataille d'Harsa*»). Основной целью сообщений была информирование знатной и образованной элитной публики салонов, поэтому были описаны наиважнейшие события, ранения известнейших личностей, а также извещения об их смерти. Среди известнейших личностей, служащих в союзной христианской армии мы можем прочесть только о ранении герцога Коммерси (Comercy) и о гибели полковника Лигневилл (Ligneville) и графа Цинцендорф (Zinzendorf). В заключение можно сказать, что представленное в Меркурий описание битвы хорошо вписывается в особенно богатую базу источников битвы 12-ого августа 1687-ого года, называемой второй битвой у Мохач, сражении у горы Харшань и обогащает эти источники.